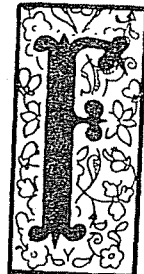

İktisat

Faiz - Banka
ve İslâm

III

Mustafa COŞKUN

FAİZ hakkında iki önemli mes'ele vardır: Biri içtimâî siyaset bakımından faizin durumu, diğeri de nazari olarak faizin izahı.

«Faiz almak meşru' mudur, topluma faydası var mıdır?» bu sorulara cevap verebilmek için faizin içtimâî siyaset bakımından durumunu iyice bilmek gerekir.

«Faiz nedir, faiz almaya sebep teşkil eden etkenler nelerdir?» bu soruların cevapları da teorik bakımdan faizin izahıdır. Burada, kısaca nazari olarak faizden bahsedeceğiz.

Faiz hakkında belli başlı teoriler şunlardır:

A — Felsefi Teoriler; B — İktisadi Teoriler.

A — FELSEFİ TEORİLER :

1) **Antik-Filozofik veya İntikâr Teorisi :** Faiz hakkında ilk felsefi nazariyedir. Ünlü filozof Aristoteles (M.Ö. 384-322), sermaye faizini künaî, ahlâki bakımdan tenkit etti. Ona göre para, yumurtlamayan bir tavuktur. Kısır bir tavuk nasıl yumurta vermezse para da öyledir. Para doğrudan doğruya para getirmez. O ticarete bir mübadele vasıtasıdır; faiz getirmek için kullanılmaz. Para bizzat servet değildir, değiş-tokuşu kolaylaştıran bir senettir. Yaşadığı devrin nesline fikir bakımından yol gösteren ve kendinden sonraki nesle ışık tutan büyük filozofun tesiriyle zamanında Yunanistan'da faiz yasaklanmıştır. Daha sonra Aquino'lu Tommaso (1225-1275), faizin ahlâki olmadığını söyleyerek Aristo'nun bu görüşüne katılmıştır.

Bu felsefi görüşe karşılık Dumoulin (1500-1566), faizi savundu ve konulan yasağın kalkması için görüşler ileri sürdü.

B — İKTİSADİ TEORİLER :

1) **Yararlılık Teorisi :** Bu hususta ilk esaslı iktisadi kuram, Turgot'un nazariyesidir. Bu teoriye göre kapitalistten ödünç alan bu para-

dan yararlanmaktadır. Kendisine bir menfaat temin etmektedir. O halde kapitalin ilk sahibine bir miktar pay ayırmalıdır ki, bu pay faizdir. Say, Hermann ve Menger, sermayeden yararlanma ve onu kullanma imkânı olduğundan dolayı, sermayenin ayrı bir değer taşıdığını ileri sürerler. Bu anlayışa göre sermayeden faydalanma da bir bedel karşılığı olmalıdır. İşte bu bedel de faiz'dir.

Yararlılık Teorisine Cevap :

Kapitalistten ödünç alan bir insan elbette bundan yararlanacaktır. Faiz karşılığında aldığına göre bu parayı önemli bir ihtiyacında kullanacaktır. Ya ev kirası verecek, ya ilaç parası yapacak ve bozulan ticari işlerini ödültecektir. Veyahut kefen parası yapacaktır; şiddetle ihtiyaç duyduğu bir alana sarfedecektir. Buna göre:

a) İhtiyaç sahibine karşılıksız yardım ederek onu düşmüş olduğu bu buhrandan kurtarmak mı, daha insandır, yoksa onun ihtiyacını kötüye kullanarak ondan faiz istemek mi?

b) Faizle ödünç alan acaba bu paradan faydalanabilecek midir? Şayet içine düşmüş olduğu ekonomik buhranda, almış olduğu bu parayı da kaybederse faizci, «Haydi verdiğim paradan faydalanamadın, ben faiz istemiyorum» diyebilecek midir?

c) Faizle ödünç alan, bu parayı kumar, içki gibi sefahat alemlerinde harcarsa, buna yararlanma denebilir mi? Çünkü faiz, ödünç para almayı kolaylaştırır. O zaman da herkes ödünç bulabilir. Her isteyen ödünç alması topluma fayda değil, zarar getirir. Kumar oynamak, içki içmek isteyen herkes, faizli ödünce güvenerek sefahatına devam edecektir. Bu da fayda değil, zarar girecektir.

2) **Mahrumiyet Teorisi :** İktisatçılarda bu görüş önemlidir. Çünkü bu görüş, faizin yalnız mahiyetini değil, aynı zamanda faiz alınmasının hakkı olduğunu izah etmeye çalışmıştır.

Senior, Bastiat, Mac. Culloch ve James Mill'in öncülüğünü yaptığı bu nazariyeye göre, faiz meşrudur. Çünkü sermayenin kapitalistten ayrı kalmasıyla ona bir mahrumiyete icbar etmektedir. Sermayedar, parasını sarfetmeyip bir başkasının istifadesine vermektedir. Bu yüzden de faize hak kazanmıştır. Her ne kadar, istihsalin artmasına doğrudan etken olmamışsa da dolayısıyla hizmet etmiştir. İstihsalin artmasına sebep olurken elbette kendini mahrum edemezdi.

Cevap :

Ödünç veren sermayesini, isteğiyle kendinden ayırmıştır. Şayet mahrumiyete düşecekse buna sebep kendisidir. Fakat ilerde kâr edeceğini düşünmeseydi, sermayesini kendinden ayırmayacaktı. Faiz alacak; kâr edecek. İşte onun bütün ümidi bu. Aman ne mahrumiyet (!).

Mahrumiyete düşmeyi, faiz almasına sebep gösteriyordu. Mahrumiyet bedelini, ihtiyaç sahiplerine

ödetmek insanî midir? Milyoner, «Ben sermayemden mahrumum» teranesiyle açmış önüne mendili, iane topluyor. Mübarek sanki Hint fakiri (!).

3) **Bekleme Teorisi :** Bu görüşün mümessili olan Cassel'e göre: «Faiz, sermaye sahibinin, sermayesini verdikten sonra onu geri almaya kadar beklediği için bir bedel (ücret) almasıdır. Marshall da yukardakine benzer bir faiz yorumu yapmıştır». (1)

Bu görüşe vereceğimiz cevap şu olacaktır: Sermayedar, şayet parasını başkasına vermeseydi onu almaya kadar veklemeyecekti. Bekleyen re kendisi, bu bekleyişe sebep olan da kendisi. Sermayesini ya kendinden ayırmıyacak veya bu ayrılışı emek-sik kazanca vesile yapmayacaktır.

4) **İstismar Teorisi :** Bu görüşün öncüleri olan Marx, Proudhon ve Rotbestus faizi künarlar. Onlara göre faiz, insanın iş gücünden doğmaktadır. İş gücünün istismarı dolayısıyla de kapitalistin eline geçmektedir.

İşçi, gücüyle bir iş yapmaktadır. Meydana gelen iş, bir gelire sebep oluyor. Bu gelirin bir kısmı işçiye verilmektedir ki, bu faizdir. Geri kalan kısmı ise kapitalistin eline geçmektedir. Bu da sosyalist görüşe göre artık değerdir.

Marx'cı teoride, işçinin aldığı ücrete eş bir beğir ürettikten sonraki çalışması artık değerdir. Meselâ: bir işçi akşama kadar çalışıyor ve (5) lira-lık iş yapıyor. Bu 5 lira işçinin ürettiği işe, eş bir leğerdir. Fakat kapitalist, işçinin gücünü istismar ederek ona, ürettiği işe denk olan 5 lirayı vermiyor, bir lirasını veriyor. Bu bir lira, işçinin ürettiği işe denk bir ücret değil, onun gücünün istismarıyla kendine verilmiş bir faizdir. Yani işçinin patrona kazandırdığı 5 liranın faizidir. Bir lirasını işçiye verdiğine göre patrona, 4 lira kalıyor. Buna göre işçi, hem emeğini harcıyor, hem de 4 lirayı —patrona vermeye —elinden aldırıyor. İşte, sosyalist görüşe göre işçinin eline geçen bir lira faiz, patrona kalan 4 lira da artık değerdir.

Sosyalist-Komünist sistemin görüşünü aksettiren bu teori, ahlâki nedenlerle ileri sürülmüş değildir. İktisadi bir nazariyedir.

İLAHÎ DİNLERDE FAİZ

Kitabı ve peygamberi olan dinlere İlahî Dinler diyoruz. Tarihi sıra itibarıyla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmîyet İlahî Dindir. Yahudilik ve Hristiyanlık muharref (aşlı bozulmuş), İslâmîyet ise Hak Dindir.

Biz burada, bugünkü Yahudilik ve Hristiyanlık'ta faizin durumunu açıklayacağız.

Yahudilik'te Faiz :

Yahudilik diğer adıyla Musevilik, aşlı itibarıyla İlahî bir dindir. Bu nedenle Yahudilik'te de faizin yasak olması normal bir şeydir. Çünkü kaynağı ilâ-

hidir. Fakat Hz. Musa'ya gelen şeriatın kaynağı olan Tevrat, bir takım değişikliklerle aşımı kaybetmiştir. M.Ö. 622 yılında kâhin Azra kulaktan duyuma bir takım bilgileri, yazıya geçirerek Tevrat'ı bulduğunu ilân etmiştir. İşte bugünkü Tevrat, Azra'nın Tevratıdır. Belki içersinde ilâhî cümleler vardır, fakat bunlar, kat'i olarak tesbit edilmiş değildir.

Bugünkü Tevrat'ta İsrail Oğulları'nın ahlâksızlığını hafifletmek düşüncesiyle peygamberlere bile iftiralar edilmiştir. Nitekim, Tevrat'ın Tekvin bölümü 9. bab, 20-26. cümlelerinde belirtildiğine göre, Nuh (a.s.) Tufan'dan sonra bağcılık yapıp şarap üretiyordu. Bir gün sarhoş oluncaya kadar içiyor ve çadırında çıplak olarak yatıyor. Oğullarından Ham ile Yofes bir esvap alıp babalarını örtüyorlar. Fakat dedesinin çıplaklığını gören Ham'ın oğlu Kenân, kötü emeller besliyor ve bu emelinin tatbik ediyor. Nuh (a.s.), uykudan uyanınca Kenân'ın tecavüzünü anıyor ve onu lanetliyor. Yine Tekvin 19. bab, 30-37. cümlelerde —özet olarak— şöyle deniyor: «Lut (a.s.), Tsoar (Sodom)'un harap olacağını anlayınca iki kızını alıp dağda bir mağaraya sığınıyor. Kızlar babalarını sarhoş edip onunla yatıyorlar. Her iki kız da babalarından yani Lut'dan hamile kalıyor».

Görülüyor ki, mukaddes bir kitaba yakışmayan ifade ve cümleler Tevrat'a girmiştir. Bazı romanlara taş çıkartırcasına shevi paragraflar... Elbette Hz. Musa'ya inen Tevrat böyle değildi.

Böyle olmasına rağmen aşağıda görüleceği gibi, bugünkü Tevrat'ta da faiz yasaktır. «Eğer kavmine, yanında olan bir fakire, ödünç para verirken, ona murabahacı olmayacaksın; onun üzerine faiz koymayacaksın, eğer komşunun abasını rehin olarak almış olursan güneş batmadan evvel onu geri vereceksin». (1)

«Ve eğer kardeşin fakir düşerse ve senin yanında zayıf olursa, ona yardım edeceksin; senin yanında garip bir misafir gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kâr alma, Allah'dan kork; ta ki kardeşin senin yanında yaşasın. Ona gümüşünü faizle vermiyeceksin, ve zahireni ona kârla vermiyeceksin.» (2)

«Faizle para vermez ve murabaha kârı almaz.» (3)

«Faizle para veren ve murabaha kârı alan bir oğlun babası olursa, o oğlu yaşar mı? O yaşamıyacaktır» (4). «Düşkünden el çekerse, faiz ve murabaha kârı almazsa, hükümlerini yapar, kanunlarında yürürse, babasının fesadı yüzünden o oğul ölmez, elbette yaşayacaktır». (5)

Mezmurlar 15. bab, 5. cümlede de faizsiz ödünç verenler övülür.

Görülüyor ki, Tevrat faizi haram kılmıştır. Bu kurallar belki, ilâhî emirlerden kalma bir dizidir. Fakat Yahudiler, bu kuralları da kendi benliklerine göre değiştirmişlerdir. Faizin yasak kılındığı diğer bir cümle de şöyledir: «Para faizi olsun, zahire faizi

olsun, yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun, faizle kardeşine ödünç vermiyeceksin. Yabancıya faizle ödünç verebilirsin; fakat kardeşine faizle ödünç vermiyeceksin.» (6)

Kesinlikle söylenebilir ki, son cümledeki «Yabancıya faizle ödünç verebilirsin» fikri ilâvedir. Çünkü Allah (celle c.), her insanın yaratıcısıdır. Dinine inanan ırklar arasında ayırım yapmaz. Adildir, hükümleri ırklara göre değil, bütün insanlara aittir.

Yabancıya karşı gösterilen bu ayırım, İsrail Oğullarının diğer milletlere karşı kinini göstermektedir. Aşağıdaki cümleler bunu, daha açık bir şekilde göstermektedir:

«Bak bugün milletler üzerine ve ülkeler üzerine, kökünden sökmek ve yıkmak için, bina etmek için ve dikmek için seni koydum.» (7)

Ne korkunç bir ifade! İsrail Oğulları'na Tevrat'ın gösterdiği ideal. Bu, mukaddes kitap öyle mi?

Devam edelim: «Ve yabancılar durup sürülerinizi güdecekler ve ecnebler çiftçileriniz olacak... milletlerin servetini yiyeceksiniz ve onların izzetini geçecek.» (8)

Şu halde Yahudiler efendi, diğer milletler bu efendiye hizmet eden birer köledir. (!?). Bunun için diğer milletlerin kanını emmekte hiç bir sakınca yoktur.

Bu inancın etkisiyle Tevrat'ı meydana getirenler, faiz yasağını Yahudiler arasında geçerli bir hüküm olarak ortaya koymuşlardır. Yahudi Yahudi'ye faizle ödünç vermiyecek fakat yabancıya verebilecektir. Yahudi de öyle yapmıştır? Hatta faizle ödünç vermede okadar ileri gitmişler ki, faizci Yahudilerin hayatları piyeslere bile konu olmuştur. Bu hususta Muhammed Kutub şöyle demektedir: «... Zaten tarih kendini bileliden beri, faizcilik Yahudiler'in san'atıdır. Kan gibi damarlarında dolaşır. Hak Tealâ bu adetten vaz geçmelerini Tevrat'ta bildirmiş ve faizi onlara yasak etmiştir. Fakat onlar bu adeti terk edecekleri yerde, bilâkis bütün cihana yaymışlardır.» (9)

Tevrat, her ne kadar kendi aralarında faizi yasaklamışsa da bu kuralı kendi aralarında bile tatbik edememişlerdir. Meselâ: Hezekiel, faizle ödünç vermenin İsrail Beyleri arasında yaygın bir hal aldığını yazar.» (10)

Bugünkü İsrail Devletinde de Çağdaş bankacılık kuralları uygulanır.

Özetliyecek olursak:

a) Faiz Tevrat'ta yasaktır.

b) Haram hükmü, Yahudiler arasında geçerlidir; yabancıya faizle ödünç vermekte bir mahzur yoktur.

Hristiyanlık'ta Faiz :

İlâhî bir din olması sebebiyle Yahudilik ve İslamiyet'te olduğu gibi Hristiyanlık'ta da faizin yasak olması gerekir. Çünkü her üçünün de kaynağı birdir. Fakat bugünkü İncil'de bunu açıkça göremiyoruz. İncil'in aslı elimizde mevcut olmadığından faizin durumu hakkında esas İncil'in hükmü ne idi, bunu bilemiyoruz. Belki Allah (celle c.), Yahudilik ve İslamiyet'te olduğu gibi faizi İncil'de de haram kılmıştır. Haram kılmamış da olabilir; zira faizin haram olması dünyaya ait bir hükümdür. Hristiyanlık ise, dünyaya ait hükümler ve prensipler vaz eden bir din görünümünde değildir. Olgunluğa ermek için şakirtlere yapılan bir takım ahlâki telkinlerden ibarettir. «Eğer kâmil olmak istersen git nen varsa sat ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır.» (11)

Verdiğimiz bu cümlede olduğu gibi bugünkü İncil'in karakteristik vasfı, insana pasif kalmayı öğütlemektedir.

İşte bu sebepten hakiki İncil, faizi açıkça haram kılmamış olabilir. Veya, haram kılmıştır da sonradan İncil'i kaleme alanlar, çevrenin etkisiyle bunu açıklayamamışlardır. Zaten Hz. İsa devrinin anlayışı, faizi yasaklamıyordu. Böyle olmasına rağmen Hz. İsa, şakirtlerine, ticaretle işgal etmemeyi ve zenginliğin kemale ermeğe engel teşkil ettiğini söylemiştir. «Doğrusu size derim ki, göklerin melekûtuna zengin adam güçlükle girer?. Yine size derim devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Allah'ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır.» (12)

İncil'e göre zenginlik ve servet, insanın taptığı bir mabuttur. Allah'ı mabut tanıyan bir insan, ikisine birden kulluk edemez. «Siz Allah'a ve zenginliğe ikisine birden— kulluk edemezsiniz.» (13)

Servet biriktirmede hoş karşılanmaz: «Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin ki, orada güve ve pas yiyip bozar.» (14)

Bu cümlelerden şöyle bir netice çıkarmak mümkündür: (hazine biriktirmek yasak olduğuna göre, servet toplamaya vesile olan faiz de meşru' bir servet değildir.

Hz. İsa, şakirtlerine: «Ve bize borçlu olanlara bağışladığımız gibi bizim borçlarımızı bize bağışla» —Matta İncili, 6. bab, 12— diye dua etmelerini öğütlemektedir. Yine İncil, «Senden her isteyene ver ve senin eşyanı alandan geri isteme» —Luka, 6. bab, 30— «Senden her dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme» —Matta, bab: 5, 42— gibi emirlerle muhtaç olanlara yardımı gerekli kılar.

Aşağıda vereceğimiz cümleler bunu, daha açık olarak göstermektedir: «Eğer kendilerinden almayı ümit etginiz kimselere ödünç verirsiniz, ne mükâfatınız olur? Günahkârlar bile, günahkârlara karşılığını almak üzere ödünç verirler. Fakat düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin ve ümitsiz olmayarak dünüç verin; karşılığınız büyük olacaktır» —Luka İncili, bab: 6, 34-35—

İncil'e göre, bir gayri menkulün kiralınması meşru' —Matta, 22: 33-34— sayılmış, ancak yapı-

lan yardımların karşılıksız yapılması daima tavsiye edilmiştir. Ödünç verirken karşılık gözetmeden fakat Allah'dan ümitsiz olmayarak ödünç verme emredilmiştir. Borçluya borcunu bağışlamak, her isteyene vermek ve senden bir şey alandan o şeyi geri istememek gibi —İncil'e mahsus— kurallar, İncil'in en önde gelen öğretileridir.

Her ne kadar bugünkü İncil'de faiz, açıkça haram kılınmamışsa da bu cümleler, —her halde— faizin yasaklanmasına bir delil olabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, belki esas İncil'de bu husus ile ilgili kesin bir hüküm mevcuttu. Fakat sonradan İncil'i kaleme alanlar çevrenin etkisiyle bunu açıkça beyan edememişlerdir. Hatta Hz. İsa, ahiret için her zaman hazırlıklı olmak gerektiğini anlatmak için şakirtlerine şu misali veriyor: «Bir efendi 3 hizmetçisinden birine 5 talant, ikincisine 2, üçüncüsüne de bir talant (26400 krş.) para veriyor ve uzun bir sefere çıkıyor. 5 talant alan ticaret yapıp 51 10 talanta, 2 talant alan 4 talanta çıkarıyor, Bir talant alan ise, kaybetme korkusuyla toprağa gömüyor.

Efendi geri döndüğünde hesap görüyor; parayı ticaretle artıran iki hizmetçisini mükâfatlandırıyor. Toprağa gömene ise şöyle diyor: «Paramı bankacılar vermen gerekti; gelince mahmû faizle geri alırdım» —Matta, 26-27—

Bu misalden anladığımız göre, İncil'i kaleme alan faizi, açıkça kötülemiyor, bilâkis parayı artırma vesilesi sayıyor. Bu durum ise, Hz. İsa'nın yukarıdaki öğütlerine ters düşmektedir. Bu da çevrenin etkisiyle faizi hoş görmenin bir alametidir.

Kilisenin teşkilatlanıp bir kuvvet olarak ortaya çıkmasından sonra din adamları, faize karşı kesin bir tavır takınmışlardır. Faiz ile tefecilik aynı sayılmıştır. Yunan ve Latin din adamları, bilhassa Tevrat'a dayanarak faizi şiddetle kınadılar. Bu, faize karşı Kilisenin teorik bir çıkışıdır. İkinci devrede ise teorik çıkışın hayata tatbik edildiği ve faizin yasak edildiği devirdir.

Orta Çağda, Aziz Tommaso, Duns Scot gibi Kilise ileri gelenlerinin tesiriyle faizle ödünç verme yasağı, kesin bir hal aldı. Tefeciler cezalara çarptırıldı. Üçüncü devrede ise feromist hareketlerin tesiriyle faize karşı ılımlı bir davranış başladı. «Protestanlar tarafından faiz, bir takım prensiplere bağlandı (15). Özellikle Kalvanist tüccarın tesiriyle faiz, hürriyetini ilân etmiştir. XVI. y.yıldan sonra paranın üretkenliği ilkesi revaç bulmaya başladı. Ahlâkçuların direimelerine rağmen bu fikir tutuldu. Faizle ilgili bugünkü kanunların temel fikri bu devrede atılmıştır.

Katolik mezhebi ise, faize karşı olan tutumunu değiştirmemiştir. Ticaretten elde edilen ve arazi kiralınmasından gelen kâr İncil (Matta, bab: 22, 35-44. cümle) deki gibi kabul edilir. Fakat ödünç paranın getirdiği faiz asla kabul edilmez.

Bugün Hristiyan aleminde faiz, kabul edilir, tefecilik ise yerilir.

Özetleyecek olursak:

- İncil'de faiz, açıkça yasaklanmamıştır.
- Borçluya borcunu bağışlamak, her isteyene vermek gibi ahlâki öğütler ile zenginliğin yerildiği fikirler göz önüne alınacak olursa faiz dolaylı olarak yasaktır.
- Katolik mezhebi, faizi ve tefeciliği aynı saymıştır.
- Tüccar tabakasının tesiriyle Protestanlar, faizi bir takım prensiplere bağlamışlardır.
- Daha sonraki devirlerde de bütün Hıristiyan dünyasınca faiz benimsenmiştir.

(1) Meydan Larousse: Faiz maddesi.

(1) Tevrat: Çıkış; bab 22; 25-26. cümle.

(2) Tevrat: Levililer; bab 25, 35-37. cümle.

(3) (4, 5) Tevrat: Hezekiel; bab 18, 8, 13 ve 17. cümleler.

(6) Tesniye: bab 23; 19-20. cümle.

(7) Yeremya: bab 1, 10. cümle.

(8) İşaya: bab 61, 5-6. cümle.

(9) 20. Asrın Cahiliyeti, s. 158

(10) Tevrat: Hezekiel, bab: 22, 12. cümle.

(11) Matta İncili: bab: 19, 20. cümle.

(12) Matta İncili: bab 19, 23-24. cümle

(13) Matta: bab 6, 24. cümle

(14) Matta: bab 6, 19. cümle.

(15) Faiz Nazariyesi ve İslâm, s. 147.

(16) Gelecek yazımızda: İSLÂMDA FAİZ.

Müslüman Türk Nesliyiz

*Doğuyor Türk şafağında yine Tevhîd Güneşi
Bize kıstas mı olur hiç solağın keşmekeşi?
Senelerdir dedemin göz yaşı mahzûn akıyor,
Mürtecîsin diye evlâdı ki mahlas takıyor.
Sabri gaflet mi sanırlar, o da bir gün taşacak,
Sönecek şülesi küfrün, ya da İslâmlaşacak!
Ölecektir bu vatan uğruna binlerce kişi,
Duracak soysuzun artık o mülevves gidişi.
Dönecek aslına mîzan, gideceksek ileri,
Zül terakî oluyorken, öze dönmek mi geri?*

*Kükre ey genç, ki musaffâ yüreğın sâhibisin!
Seni bekler koca millet, O'na rahmet gibisin...
Anadan tertemiz alnın yine iman saçacak,
Küflü zulmetleri yırtıp yeni bir çağ açacak.
Sana gayretleri lâyük nice arslan neferin,
Şühedâ rûhunu şâd eyleyecektir zaferin.
Sen ki aldırma kilâbın ürümek hasletidir;
Sana timsâl olacak güç, diriliş savletidir.*

*Bakararak her yönü ibret dolu mâzimize biz,
Gelecek çağlara hikmet saçacaktır elimiz.
Maddenin kör gömezinden olamaz Türk'e mihenik,
Mürlüman-Türk olacaktır yine İslâm'a hevenk...
Eyle yâ Rab, bize nusret; gidelim hep ileri,
Sunalım maddeci iz'amlara GERÇEK ESER'i...*

Mustafa BAYBURTLU

MEDENİYET TARİHİ

Türk Medeniyeti Tarihinde

KERVANSARAYLAR

Hasan ÖZÖNDER
Konya Yük. İsl. Enst.
Öğretim Üyesi

ÜRK - İSLÂM Medeniyeti Tarihinde, millet ve devletimizin günlük yaşayışını düzenleyen önemli müesseselerden birisi de, kervansaraylardır. Bu müesseseler, gerek ulaşım ve gerekse askeri, siyasi ve bilhassa ticari alanlarda büyük önem taşırlar. Bir devleti ayakta tutan ve yücelten önemli unsurlardan olan bu anınlarda, serbest, rahat, âhenkli, düzenli ve güvenilir bir teşkilât ve sistem için, kervansaraylardan büyük ölçüde faydalanılmıştır. Türk Medeniyet Tarihi, siyasi, iktisadi, içtimai, askeri ve özellikle ticari hayattaki yüksek ve parlak başarısını ve ilerleyişini, kervansaraylara da borçludur.

Kervansaray, önemli yollar üzerinde ve kavşaklarda yapılmış, mahfuz konaklama yerlerine verilen bir addır. Selçuklular zamanında ticaret eşyası taşıyan «kârbânlar»ın ve seyahat eden yolcuların konaklamaları ve geceyi emniyetle geçirmeleri, hanlarda, kervansaraylarda sağlanırdı. Bu hanlar, birbirlerinden bir günlük mesafede yapılmışlardır. Hanlar'ın büyüklerine, «Sultan hanı» veya «Kervansaray» denir. Kârbânların at ve arabalarıyla, eşyalarını koymaya yarayan yerleri ve yolcuların istirahatlerine mahsus odaları, nalbant ve araba tamirhanelerini ihtivâ etmekte idirler.

Kervansaraylar, herhangi bir baskın, hücum ve türlü tecavüzdten korunmak için, bir hisar gibi mukavemetli ve muhkem yapılmışlardır. Kalın ve yüksek duvarlarında, dışarıya açılan pencereleri yoktur. Ancak, hava almak, gözetlemeyi ve savunmayı sağlamak için, mazgal delikleri bulunur. Bazılarında etrafi gözetlemek için özel kuleler de yapılmıştır.

«Genel olarak Selçuklu kervansarayları'nın üç tip üzerinden yapılmış olduğunu görmekteyiz. Bunlar da, yazlık denilen avlulu, kışlık denilen kapalı ve her ikisinin birleşmesinden meydana gelen karma tiplerdir. Asıl büyük olan bu sonuncu yapılmış olanlardır. Ama bu üç plândan birine uyularak yapılan kervansaraylar arasında bile, salon ve